

«Прибутковість діяльності підприємства»

Рекомендації для проведення семінарських занять

Мета заняття: закріпити теоретичні знання та розвинути практичні навички розрахунку показників рентабельності підприємства.

План семінарського заняття:

1. Показники ефективності діяльності підприємства.
2. Точка беззбитковості та запас фінансової міцності підприємства.

Теоретичні відомості

Рентабельність - відносний показник ефективності роботи підприємства, який у загальній формі обчислюється як відношення прибутку до витрат (ресурсів). Він вимірюється у відсотках або коефіцієнтах і як показник має кілька різновидів (модифікованих форм), які залежать від використовуваних у розрахунках прибутку і ресурсів (витрат). Тому розрізняють кілька показників прибутковості (рентабельності) для оцінки ефективності діяльності підприємства та його фінансово-економічного стану.

Показники рентабельності можна об'єднати в кілька груп:

- 1) показники, що базуються на *витратному підході* (рентабельність продукції, рентабельність операційної діяльності, рентабельність інвестиційної діяльності та окремих інвестиційних проектів, рентабельність звичайної діяльності);
- 2) показники, що характеризують *прибутковість продажів* (валова рентабельність продажів і чиста рентабельність продажів);
- 3) показники, в основі яких лежить *ресурсний підхід* (рентабельність сукупних активів або загальна рентабельність, рентабельність операційного капіталу, рентабельність основного капіталу, рентабельність оборотного капіталу, рентабельність власного капіталу і т.ін.).

Поділ витрат на постійні та змінні дає змогу визначити їх загальну суму (собівартість) за формулою:

$$S = S_{\text{пост}} + S_{\text{зм-л}} \times V, \quad (5.6)$$

де $S_{\text{пост}}$ – загальна величина постійних витрат, обчислена за певний період часу;

$S_{\text{зм-л}}$ – величина змінних витрат, розрахованих на одиницю вироблюваної продукції; V – обсяг виробництва продукції.

Чисту виручку від реалізації продукції можна представити як:

$$B = C \times V, \quad (5.7)$$

де C – оптова ціна одиниці продукції, а V – обсяг виробництва продукції.

На координатних осях (по горизонталі відкладатимемо обсяги виробництва і збуту продукції у натуральних одиницях, а вертикальна вісь нехай буде грошова) побудуємо графіки (рис. 5.4) обох залежностей (1) і (2):

Якщо $V = 0$, то пряма, що відображає собівартість (S), почнеться вище нульової позначки за рахунок наявності постійних витрат, адже вони є навіть за умов зупинки виробництва продукції. Пряма, яка зображує чисту виручку (B), почнеться з нульової позначки, але буде наростати швидше, ніж пряма витрат.

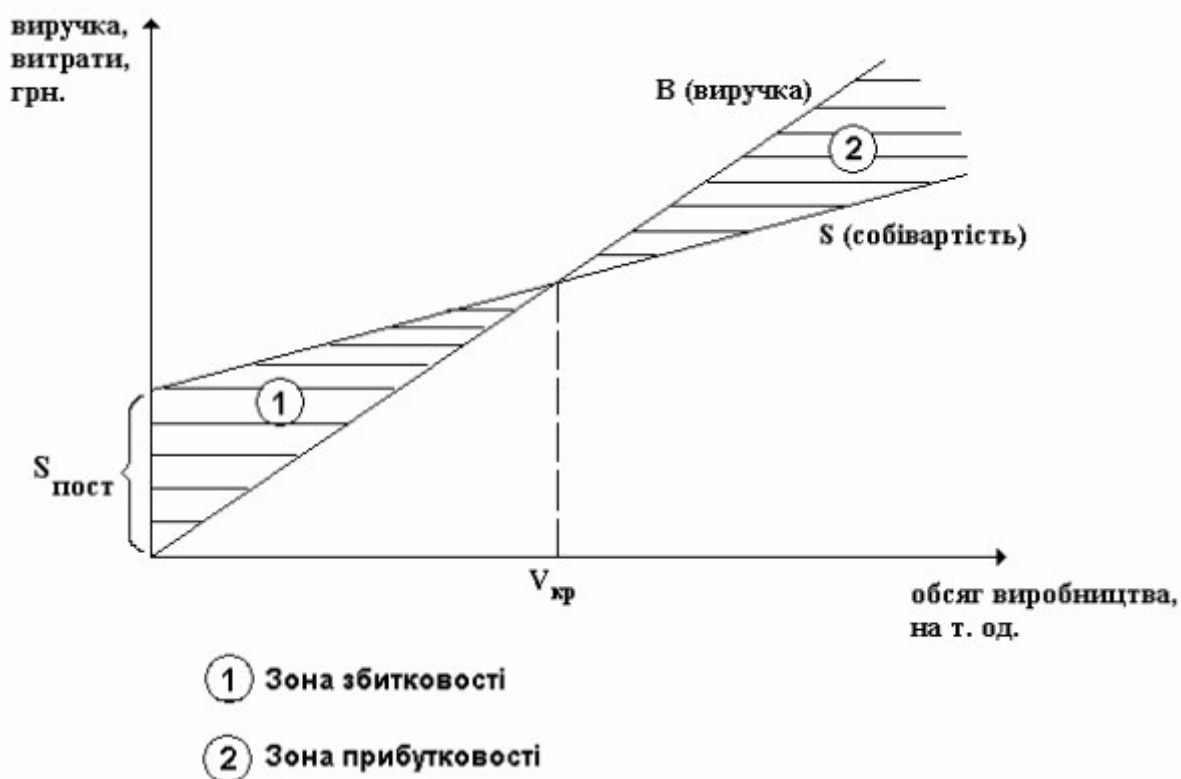

Рис. 5.3. Графік точки беззбитковості виробництва.

Це зумовлено тим, що ціна кожного виробу, як правило, є більшою за відповідні витрати на його виготовлення. Як бачимо, динаміка зростання витрат і чистої виручки залежно від обсягу виробництва й продажу продукції така, що при певному значенні обсягу дві прямі перетнуться в одній точці. Якщо з неї опустити перпендикуляр на горизонтальну вісь, то одержимо значення обсягу виробництва і збуту $V_{кр}$ (в натуральних одиницях), яке носить назву *критичної точки виробництва* або *точки беззбитковості*. З економічної точки зору в точці беззбитковості чиста виручка від продажу продукції певного виду дорівнює її собівартості, а це означає, що виручки вистачає лише на покриття усіх поточних витрат, прибуток при цьому дорівнює нулю.

Проаналізуємо ситуацію, коли обсяги виробництва і збуту є меншими за критичну точку. В цій зоні домінує пряма витрат, і виручки недостатньо навіть на їх покриття. Ця зона називається зоною збитковості (на малюнку зона 1), і працювати в ній небезпечно, адже тривале перебування у зоні збитковості є прямим шляхом до банкрутства.

Аналогічно розглянемо ситуацію, коли обсяги виробництва і збуту є більшими за критичне значення. У цій зоні (на малюнку зона 2), домінує чиста виручка. Отже, маючи обсяги виробництва і збуту продукції більші ніж критичне значення, маємо виручки достатньо не тільки на покриття поточних витрат, але й частина виручки лишається у вигляді прибутку. Ця зона є сприятливою для діяльності бізнесу, вона називається зоною прибутковості.

Робота у зоні прибутковості передбачає виконання такого співвідношення між чистою виручкою (B), собівартістю (S) і прибутком (Π): $B = S + \Pi$.

Роль самої критичної точки виробництва полягає у тому, що вона показує ту межу, нижче якої не можна опускати обсяги виробництва і збуту продукції. Для кожного виду продукції критична точка обчислюється окремо. Щоб знайти аналітичний вираз значення критичної точки виробництва, прирівняємо праві частини залежностей (1) і (2). Маємо:

$$S_{зм-1} \times V_{кр} + S_{пост} = Ц \times V_{кр}, \quad (5.8)$$

звідки
$$V_{кр} = \frac{S_{пост}}{Ц - S_{зм1}} \quad (5.9)$$

У вартісному вираженні беззбитковий обсяг продажів можна розрахувати:

$$V_{кр} = \frac{B_{пост}}{1 - PB_{зм/ціна}} \text{ (грн.)} \quad (5.10)$$

де $PB_{зм/ціна}$ – питома вага (частка) змінних витрат у ціні виробу.

Питання для самостійного вивчення:

1. Джерела формування доходу підприємства. Резерви підвищення доходу.
2. Показники оцінки фінансово-економічних результатів діяльності підприємства.
3. Формування та резерви збільшення фінансового результату по операційній діяльності підприємства.
4. Принципи формування системи показників ефективності діяльності підприємства, шляхи підвищення ефективності.

Теми рефератів:

1. Охарактеризуйте фактори, які впливають на формування прибутку підприємства.
2. Наведіть динаміку рівня прибутковості підприємств різних галузей економіки України.
3. Визначте основні шляхи підвищення прибутковості підприємства в ринкових умовах.
4. Розкрийте економічний зміст рентабельності підприємства.
5. Наведіть види рентабельності підприємства та розкрийте їх економічний зміст.

Тестові завдання:

1. Рентабельність – це:
 - а) абсолютний показник, що характеризує рівень ефективності роботи підприємства;

- б) відносний показник, що характеризує рівень ефективності роботи підприємства;
- в) абсолютний показник, що характеризує рівень збитковості роботи підприємства;
- г) відносний показник, що характеризує рівень збитковості роботи підприємства;

2. Показники рентабельності:

- а) гірше, ніж прибуток, характеризують результати господарювання;
- б) повніше, ніж прибуток, характеризують результати господарювання;
- в) в однаковій мірі з прибутком характеризують результати господарювання;
- г) не можна порівнювати з прибутком для характеристики результатів господарювання.

3. До показників рентабельності не належать:

- а) показники, що базуються на витратному підході;
- б) показники, що характеризують прибутковість продажів;
- в) показники, які базуються на підході дохідності;
- г) показники, в основі яких лежить ресурсний підхід.

4. До показників рентабельності, які базуються на витратному підході, належить:

- а) валова рентабельність продажів;
- б) рентабельність сукупних активів;
- в) рентабельність операційного капіталу;
- г) рентабельність інвестиційної діяльності.

5. Рентабельність певного виду продукції обчислюється за формулою:

- а) прибуток: вартість активів підприємства
- б) виручка: собівартість продукції
- в) прибуток: собівартість продукції
- г) дохід: капіталовкладення.

6. Рентабельність капіталу підприємства – відношення чистого прибутку до:

- а) собівартості виробу
- б) виручки від реалізації продукції
- в) суми капітальних інвестицій
- г) вартості оборотних і необоротних активів.

7. Рентабельність капіталу підприємства – відношення чистого прибутку до:

- а) собівартості виробу
- б) виручки від реалізації продукції
- в) суми капітальних інвестицій
- г) вартості оборотних і необоротних активів.

8. Рентабельність виробництва продукції є відношенням чистого прибутку підприємства та ...

- а) середньорічної вартості основних засобів підприємства;
- б) собівартості продукції;
- в) вартості капіталу підприємства;
- г) доходу від реалізації продукції.

9. Рентабельність реалізації продукції є відношенням чистого прибутку підприємства та ...

- а) середньорічної вартості основних засобів підприємства;
- б) собівартості продукції;
- в) вартості капіталу підприємства;
- г) доходу від реалізації продукції.

10. Рентабельність капіталу підприємства є відношенням чистого прибутку підприємства та ...

- а) середньорічної вартості основних засобів підприємства;
- б) собівартості продукції;
- в) вартості капіталу підприємства;
- г) доходу від реалізації продукції.

11. Рентабельність основних засобів підприємства є відношенням чистого прибутку підприємства та ...

- а) середньорічної вартості основних засобів підприємства;
- б) собівартості продукції;
- в) вартості капіталу підприємства;
- г) доходу від реалізації продукції.

12. Рентабельність окремих видів продукції обчислюється як відношення:

- а) прибутку, що входить в ціну виробу, до ціни виробу;
- б) прибутку від операційної діяльності до виручки від реалізації;
- в) прибутку від звичайної діяльності до середньої вартості майна підприємства;
- г) прибутку від звичайної діяльності до середньої вартості основних фондів підприємства.

13. Вкажіть правильну відповідь:

- а) рівень рентабельності залежить від величини прибутку прямо пропорційно;
- б) рівень рентабельності залежить від величини прибутку обернено пропорційно;
- в) рівень рентабельності не залежить від величини прибутку.

14. Взаємозв'язок між рівнем рентабельності продукції і величиною її собівартості:

- а) прямий;

- б) обернений;
в) взаємозв'язку немає.

15. Взаємозв'язок між рівнем рентабельності виробництва і вартістю основних фондів є:

- а) прямий;
б) обернений;
в) взаємозв'язку немає.

Рекомендації для проведення практичних занять

Практичні завдання:

Приклад 1. Розрахувати показники рентабельності фірми за даними таблиці:

Асортимент	Річний обсяг реалізації, т	Повна собівартість, * грн	Відпускна ціна,* грн	Вага виробу, кг
Виріб А	70	20,63	20,75	0,9
Виріб Б	62	20,49	20,55	1,0
Виріб В	35	10,53	10,50	0,5
Виріб Г	10	10,23	10,30	0,2

* ціни умовні.

Середньорічна вартість основних виробничих фондів – 145 тис. грн і нормованих оборотних засобів – 20,5 тис. грн.

Розв'язання

Рентабельність окремих виробів обчислюємо за формулою:

$$R_s = \frac{C_i - C_i}{C_i} * 100$$

Рентабельність виробу А:

$$R_s = ((20,75 - 20,63) / 20,63) * 100 = 19,04\%$$

Рентабельність виробу Б:

$$R_s = ((20,55 - 20,49) / 20,49) * 100 = 12,24\%$$

Рентабельність виробу В:

$$R_s = ((10,50 - 10,53) / 10,53) * 100 = 16,28\%$$

Рентабельність виробу Г:

$$R_s = ((10,30 - 10,23) / 10,23) * 100 = 30,43\%$$

Для обчислення рентабельності продукції фірми слід розрахувати виручку від реалізації продукції (Br) і собівартість реалізованої продукції (Cr):

$$Br = 0,75 \times 70000(0,9 + 0,55 \times 62000 + 0,50 \times 35000)0,50 + 0,3 \times 10000)0,2 = 0,75 \times 77777,78 + 0,55 \times 62000 + 0,5 \times 70000 + 0,3 \times 50000 = 142\,433,33 \text{ (грн)}.$$

Прибуток від реалізації продукції:

$$Pr = Br - Cr = 142433,33 - 120980,0 = 21453,33 \text{ (грн.)}$$

Рентабельність продукції:

$$P_{\Pi} = (21453,33/120980) * 100\% = 17,73\%$$

Загальна рентабельність виробництва:

$$P_{\text{вир.}} = ((21453,33/(145000+20500)) * 100\% = 12,96\%$$

Відповідь: рентабельність продукції становить 17,73%, рентабельність виробництва 12,96%.

Приклад 2. Визначити прибуток та рентабельність виробу на кожному з трьох підприємств, що випускають радіоприймачі однакової моделі, якщо повна собівартість виробу складає по підприємствах: $C_1 = 320$ грн./шт., $C_2 = 350$ грн./шт., $C_3 = 385$ грн./шт., а річний обсяг випуску приймачів становить $N_1 = 15$ тис.шт./рік, $N_2 = 5$ тис.шт./рік, $N_3 = 1$ тис.шт./рік. Відомо, що нормативна рентабельність виробу складає 18%.

Розв'язання:

1. Визначимо середньогалузеву собівартість приймача:

$$C_{\text{г}} = \frac{320 * 15000 + 350 * 5000 + 385 * 1000}{21000} = 330,24 \text{ (грн.)}$$

2. Визначимо оптову ціну виробу:

$$Ц_o = C_{\text{г}} * (1 + \frac{P_{\text{в}}}{100})$$

$$Ц_o = 330,24 * (1 + (18/100)) = 389,69 \text{ (грн./шт)}$$

2. Визначимо прибуток на 1 приймач по кожному підприємству:

$$\Pi_i = Ц_{oi} - C_i$$

$$\Pi_1 = 389,68 - 320 = 69,68 \text{ (грн./шт);}$$

$$\Pi_2 = 389,68 - 350 = 39,68 \text{ (грн./шт);}$$

$$\Pi_3 = 389,68 - 385 = 4,68 \text{ (грн./шт).}$$

3. Визначимо рентабельність виробу по кожному з підприємств:

$$P_{\text{в}i} = \frac{\Pi_i}{C_i} * 100$$

$$P_{\text{в}1} = (69,68/320) * 100\% = 22\%$$

$$P_{\text{в}2} = (39,68/350) * 100\% = 11\%$$

$$P_{\text{в}3} = (4,68/385) * 100\% = 1,2\%$$

Відповідь: прибуток та рентабельність виробу на кожному з трьох підприємств становитиме відповідно: на І – 69.68 грн./шт. (22%), на ІІ – 39.69 грн./шт. (11%), на ІІІ – 4.68 грн./шт. (1.2%).

Приклад 3. Визначити як змінилася фактична рентабельність виробу А, і виробу Б порівняно із плановим періодом. Ціна одного виробу 125 65 грн., собівартість виробу 100 50 грн. Протягом року підприємство знизить собівартість продукції по виробу А на 5%, по виробу Б – на 25 %. Оптова ціна залишиться незмінною.

Розв’язання:

1. Визначимо фактичну собівартість двох виробів:

$$C_{\text{факт.}}^A = 100 - 100 \cdot 0,05 = 95 \text{ грн.}$$

$$C_{\text{факт.}}^B = 50 - 50 \cdot 0,25 = 37,5 \text{ грн.}$$

2. Визначимо планову рентабельність виробів:

$$R_{\text{пл}}^A = ((125 - 100) / 100) \cdot 100\% = 25\%,$$

це означає, що в плановому періоді кожна гривня вкладена у виріб А принесла 0,25 грн. прибутку

$$R_{\text{пл}}^B = ((65 - 50) / 50) \cdot 100\% = 30\%,$$

це означає, що в плановому періоді кожна гривня вкладена у виріб Б принесла 0,3 грн. прибутку.

3. Визначимо фактичну рентабельність виробів:

$$R_{\text{факт.}}^A = ((125 - 95) / 95) \cdot 100\% = 32\%,$$

це означає, що у фактичному періоді кожна гривня вкладена у виріб А принесла 0,32 грн. прибутку

$$R_{\text{факт.}}^B = ((65 - 37,5) / 37,5) \cdot 100\% = 73\%,$$

це означає, що у фактичному періоді кожна гривня вкладена у виріб Б принесла 0,73 грн. прибутку.

4. Визначимо зміну рентабельності по кожному виробу:

$$\Delta R = R_{\text{факт.}} - R_{\text{пл}}$$

$$\Delta R_A = 32 - 25 = 7\%$$

$$\Delta R_B = 73 - 30 = 43\%.$$

Відповідь: фактична рентабельність виробів – 32%, рентабельність виробу А – 7%, виробу Б – 43%.

Приклад 4. Розрахувати показники рентабельності за даними табл. Середньорічна вартість основних фондів 145 тис. грн, оборотних коштів 20,5 тис. грн.

Дані для розрахунку

Виріб/ показник	Вихідні дані для розрахунків			Вага виробу, кг
	Річний обсяг реалізації, т	Повна собівартість виробу, грн	Відпускна ціна, грн	
А	7000	0,63	0,75	0,9
Б	6200	0,49	0,55	1,0
В	3500	0,43	0,50	0,5
Г	10000	0,23	0,30	0,2

Розв'язання:

1. Рентабельність окремих виробів обчислюємо за формулою:

$$P = (Ci - Si) / Si * 100,$$

де C_i , S_i - відповідно ціна та собівартість i -го виробу.

$$P(A) = (0,75 - 0,63) / 0,63 * 100 = 19,05\%$$

$$P(B) = (0,55 - 0,49) / 0,49 * 100 = 12,24\%$$

$$P(V) = (0,50 - 0,43) / 0,43 * 100 = 16,28\%$$

$$P(G) = (0,30 - 0,23) / 0,23 * 100 = 30,43\%$$

2. Для обчислення рентабельності продукції пекарні слід розрахувати виручку від реалізації продукції та собівартість реалізованої продукції:

$$BP = 0,75 * 7000 / 0,9 + 0,55 * 6200 + 0,5 * 3500 / 0,5 + 0,3 * 10000 / 0,2 = 27743,33 \text{ грн.}$$

$$C_{\text{в.}} = 0,63 * 7000 / 0,9 + 0,49 * 6200 + 0,43 * 3500 / 0,5 + 0,23 * 10000 / 0,2 = 22448 \text{ грн.}$$

3. Прибуток від операційної діяльності дорівнюватиме:

$$\Pi_p = B_p - C_p - B_n,$$

де B_p – виручка від реалізації продукції в поточному періоді, грн.;

C_p – собівартість реалізованої продукції, грн.;

B_n – витрати, що не віднесені на собівартість продукції в поточному періоді, але здійснені в поточному періоді, грн.;

$$\Pi_p = 27743,33 - 22448 = 5295,33 \text{ грн.}$$

4. Рентабельність продукції складає:

$$P_n = \frac{\Pi_p}{C_p} \cdot 100,$$

де Π_p – прибуток від реалізації продукції, грн.;

C_p – собівартість реалізованої продукції, грн.;

$$P_n = 5295,33 / 22448 * 100 = 23,59\%$$

5. Звідси загальна рентабельність виробництва:

$$P = 5295,33 / (145000 + 20500) * 100 = 3,20\%$$

Висновок. Рентабельність продукції підприємства 23,59%, рентабельність виробництва – 3,20%, рентабельність виробу А 19,04%, виробу Б – 12,24%, виробу В – 16,28%, виробу Г найвища – 30,43%.

Приклад 5. На основі даних табл. здійснити аналіз прибутковості підприємства (визначити показники рентабельності продукції, рентабельності власного капіталу, позикового капіталу).

Таблиця

Вихідні дані для аналізу тис. грн.

Показники	Минулий період	Звітний період
Чистий дохід від реалізації продукції	15 350	17 400
Валовий прибуток	5 650	6 440
Чистий прибуток	950	1 005
Середньорічна величина власного капіталу	16 760	17 050
Середньорічна величина позикового капіталу	6 300	4 250

Проаналізувати отримані показники в динаміці та зробити відповідні висновки.

Розв'язання:

1. Рентабельність продукції

Минулий період: $5\,650 / 15\,350 * 100 = 36,8\%$

Звітний період: $6\,440 / 17\,400 * 100 = 37,0\%$

Відхилення: $37,0 - 36,8 = 0,2\%$.

2. Рентабельність власного капіталу:

Минулий період: $950 / 16\,760 * 100 = 5,7\%$

Звітний період: $1\,005 / 17\,050 * 100 = 5,9\%$

Відхилення: $5,9 - 5,7 = 0,2\%$.

3. Рентабельність позикового капіталу:

Минулий період: $950 / 6\,300 * 100 = 15,1\%$

Звітний період: $1\,005 / 4\,250 * 100 = 23,6\%$

Відхилення: $23,6 - 15,1 = 8,5\%$.

Завдання для самостійного виконання:

Задача 1. Визначити собівартість товарної продукції планового року, якщо у звітному році собівартість товарної продукції склала 520 тис. грн., витрати на 1 грн. товарної продукції – 0,85 грн. У плановому році витрати на 1 грн. товарної продукції встановлені в розмірі 0,8 грн. Обсяг виробництва продукції збільшиться на 12%.

Задача 2. Визначити розрахункову рентабельність виробництва товарної продукції, якщо податок на прибуток складає 30%, процент за користування кредитом банку – 11%; вартість виробничих фондів підприємства – € 250 млн. грн., з яких 13,5% прокредитовані банком. Обсяг товарної продукції підприємства становить 300 млн. грн. Рентабельність виробу в галузі встановлена на рівні 16%.

Задача 3. Підприємству за планом протягом місяця необхідно виробити 400 шт. виробів «А.» Оптова ціна підприємства за одиницю вироб – 1,8 грн. Виробнича

собівартість за одиницю виробу – 1,3 грн. Витрати на збут – 5%. Визначити повну собівартість одиниці виробу, прибуток виробу, прибуток на весь випуск продукції і рівень рентабельності виробу.

Термінологічний словник:

Рентабельність – відносний показник ефективності роботи підприємства, котрий обчислюється як відношення прибутку до витрат (ресурсів).

Рентабельність продукції обчислюють як відношення прибутку від реалізації

до виплати процентів і податків до суми витрат на реалізовану продукцію.

Рентабельність операційної діяльності – цей показник характеризує окупність витрат операційної діяльності. Він повніше від рентабельності продукції відображає результати роботи підприємства, оскільки при його розрахунку враховуються не лише реалізаційні, а й позареалізаційні результати, що належать до основної діяльності.

Рентабельність продажів (обороту) – характеризує ефективність виробничої комерційної діяльності підприємства.

Рентабельність (дохідність) операційного капіталу – характеризує дохідність капіталу, задіяного в основній діяльності (постачання, виробництво та збут продукції).

Рентабельність (дохідність) сукупного капіталу – характеризує дохідність всього сукупного капіталу, вкладеного в активи підприємства.

Рівень рентабельності продукції (коефіцієнт окупності витрат), розрахований в цілому по підприємству залежить від трьох основних факторів першого порядку: зміна структури реалізованої продукції, її собівартості і середніх цін реалізації.

Список використаних і рекомендованих джерел:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/2.htm>.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/3.htm>.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/15.htm>.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/17.htm>.
5. Кулішов В. Економіка підприємства: теорія і практика: навч. посіб. – 2-ге вид. – Львів: Магнолія, 2016. – 205 с.
6. Базецька Г.І. Конспект лекцій з дисципліни «Фінанси підприємства» (для студентів заочної форми навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» напряму підготовки 051 – Економіка підприємства); Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 125 с.